

КРЕМЕНЕЦЬКИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ

У статті проаналізовано діяльність Кременецького краєзнавчого музею з моменту створення і до сьогодення. Представлена інформація про експозиційну, фондову та виставкову роботу. Окремо подано відомості про осіб, які в різний час працювали в музеї.

Ключові слова: *Кременецький краєзнавчий музей, експозиції, фонди, колекції, виставки.*

Кременецький краєзнавчий музей – значний науково-дослідний осередок, культурно-просвітницький центр Південно-Західної Волині. Історія створення музею сягає періоду діяльності Кременецького ліцею (1921–1939 рр.).

Музей Кременецької землі ім. Віллібальда Бессера було започатковано у 1937 р. Ініціатором його створення та першим директором став викладач ліцею, краєзнавець Францішек Мончак [1, s. 113–114].

Організаційна робота передбачала кілька етапів і розпочалася 20 березня 1937 р. Тоді відбулося перше засідання наукової ради музею, на якому головував куратор Кременецького ліцею С. Чарноцький. На засіданні було визначено основні напрями роботи цієї установи. Вони передбачали дослідження у таких галузях, як геологія, морфологія, ґрунтознавство, етнографія, антропологія, археологія, історія, культура, архітектура, господарське, громадське життя регіону, кліматологія, дослідження флори та фауни [2, s. 129].

Серед завдань, поставлених перед музеєм, особливо виділялися ті, що стосувалися збору експозиційного матеріалу та створення різноманітних колекцій. Протягом 1937 р. наукові працівники повинні були зібрати якомога більше матеріалів, опрацювання яких передбачалось у наступні роки.

Важливим напрямом пошукової роботи було формування фонду музичних матеріалів та інструментів, типових для даного регіону [3, с. 4].

Наступними завданнями для науковців було складання пластичної карти сіл Кременецького повіту і самого міста, дослідження флори і фауни Страхової та Лисої гір [4, арк. 78]. Стосовно питань історії краю, то найбільше уваги зосереджувалось на висвітленні діяльності Волин-

ської гімназії XIX ст. та Кременецького ліцею XX ст., і їх ролі в житті регіону. Окремо планувалось створення розділів «Словацький і Кременець» та «Волинь в Польщі» [1, с. 117].

Музею присвоїли ім'я відомого дослідника та вченого, доктора Віллібальда Бессера, якого поляки пам'ятали як професора Волинсько-го ліцею і називали «батьком польської флористики» [1, с. 115].

Новостворена установа розмістилася в головному корпусі ліцею, а його зали займали праве крило будинку: п'ять кімнат і два коридори. Проте цієї площі вистачило тільки для організації експозицій. Тому приміщення для виставок, кабінети наукових працівників, кабінет директора містились окремо від експозиційної частини [3, с. 4].

Для ведення дослідницької роботи музею надали цінні книги з фондів бібліотеки ліцею та його нумізматичну колекцію [4, арк. 115].

Діяльність музею була сконцентрована у відділах історії ліцею (XIX–XX ст.) та природничо-географічному (геологія, флористика) [5, арк. 115]. Основу музею складали зали етнографії, природи, давньої історії України та археології і зал історії навчального закладу, який переважно розповідав про Волинський ліцей XIX ст. [3, с. 4].

Важливим для музею був збір різноманітних колекцій. Однією з перших була представлена колекція ентомології – зібрання великої кількості комах, метеликів та жуків західного регіону України. Згодом почалося формування колекцій народних промислів, особливо речей волинської кераміки [4, арк. 78].

Із перших днів своєї діяльності музей розгорнув велику роботу з представлення матеріалів для широкого кола відвідувачів. Важливим кроком у цьому напрямі була організація виставкової роботи. Першу виставку в музеї присвятили Тадеушеві Чацькому. Для оформлення експозиції наукові працівники зібрали чимало матеріалів. Багато документів для цієї виставки передав Кременецький ліцей, а деякі спеціально привезли з Варшавської бібліотеки. Крім фактичного матеріалу, на виставці було представлено науковий доробок Т. Чацького, книги, статуту та деякі його особисті речі [3, с. 4].

Кременецький музей підтримував зв'язки з Волинським товариством приятелів наук, Волинським музеєм, міським управлінням Кременця, Бібліотекою народовою, Зв'язком лісників, Лігою охорони при-

роди, шкільним інспекторатом, Артистичною секцією, Державним археологічним музеєм, численними науковцями та дослідниками з різних регіонів [4, арк. 79].

З відкриттям експозиції музею почав приймати відвідувачів. З 13 липня по 30 вересня 1937 р. в ньому побувало 1360 осіб. Заохоченням місцевого населення до відвідин музею слугували публікації статей різної тематики директора цієї установи Францішека Мончака [3, с. 4].

З початком Другої світової війни музей було реорганізовано в Кременецький міський музей. В роки фашистської окупації науково-дослідну установу було пограбовано німцями – деякі експонати вивезли до Кенігсбергу. Із закінченням військових дій музей відновив свою роботу, поступово поповнював свої колекції, збагачував фонди.

У 1952 р. музей було переведено в приміщення Волинської духовної консисторії, а на початку 70-х рр. ХХ ст. там розпочалось створення нової експозиції. Тоді музей тимчасово перенесли на так званий «Діловий двір», а за кілька років переведено у відремонтовані приміщення. Тут наукові працівники розгорнули діяльність із формування нової експозиції. Вона розмістилась у 9 залах. В такому форматі краєзнавчий музей проіснував до початку 2000-х років. У 2004 р. в місті було відкрито літературно-меморіальний музей Юліуша Словацького, куди було передано експозицію відповідного залу.

На сьогодні музейна експозиція представлена сімома залами: природи, археології, залі ІХ–ХІХ ст., етнографії, залі міжвоєнного періоду, двох залах Другої світової війни та залі Тараса Шевченка. В експозиції представлено близько 5,5 тис. експонатів.

Окремо слід виділити археологічну колекцію, яка представлена переважно знахідками з гори Куличівки, де проводились розкопки. У залі природи є цінна колекція метеликів та комах, зібрана Октавіаном Дудою. У відділі ІХ століття зберігаються прикраси того часу, кам'яні іконки, кольчуги давньоруських воїнів. ХVІ та ХІХ ст. представлені книгами-оригіналами. В етнографічному залі зібрано колекцію вишитих рушників з різних регіонів України, а в залі Другої світової війни є унікальний документ – щоденник Романа Кравченка-Бережного, який він вів у роки окупації Кременця. Цей щоденник був представлений на Нюрнберзькому процесі 1946 р. У залі Т. Шевченка є цінний «Малий

Кобзар» (видання 1921 р.), альманах «Шевченко серед хворих», картини В. Масика та І. Гарасевича.

Фонди краєзнавчого музею нараховують понад 66 тис. одиниць збереження. Серед них слід виділити цінні колекції тканин та кераміки, документів і карт різного періоду. В музейних сховах є рідкісні книги, дорогоцінні метали, гербарії 40-х рр. ХХ ст., фотографії, зроблені знаними майстрами минулого віку – Г. Германовичем та С. Схейбалем.

Окремо слід виділити роботу бібліотеки краєзнавчого музею. Її перші надходження з'явилися ще у 1937 р. й були передані з бібліотеки Кременецького ліцею. Протягом багатьох років своєї діяльності бібліотека поповнювалась новими виданнями, серед яких були і рідкісні. Нині її гордістю є повне зібрання «Єврейської енциклопедії», книги ХІХ і початку ХХ століть, періодика Кременецького ліцею, зокрема журнали «*Życie Krzemienieckie*», «*Życie Liceum Krzemienieckiego*», «*Nasz Widok*», книги краєзнавчої тематики, література, пов'язана з діяльністю церкви. Нині в бібліотеці понад 12 тис. видань.

За десятиліття діяльності музей організував чимало виставок. Найцікавішими з них були виставки з фондів музею – виставка кераміки, «Народний одяг Кременеччини», «Писанкарство», «Т. Г. Шевченко і Кременеччина», виставка хліба. Експонувались також картини багатьох знаних українських художників. За останні роки у відремонтованому виставковому залі були представлені виставки вишитих ікон, народних промислів, творчих робіт кременецьких гуртів художників «Палітра» та «Гладушик», фотоклубу «Позитив», персональні виставки художників та фотографів.

Музей як науково-дослідна установа став місцем реалізації таланту багатьох творчих людей. В перші роки його діяльності музей очолив Францішек Мончак – географ і краєзнавець. Тут працювали Октавіан Дуда, який залишив прекрасну ентомологічну колекцію, Здіслав Опольський – геолог і дослідник. На зміну польському поколінню прийшли нові краєзнавці. В роки німецької окупації директором працював Олександр Цинкаловський, який цікавився археологією і займався розкопками. Продовжувачем його справи став Михайло Островський. Він досліджував стоянку первісних людей на горі Куличівка, вивчав історію краю, відкрив невідоме досі місце легендарного Данилова.

У кінці 1960-х рр. директором музею був Василь Воляник. Як молодий вчений, він цікавився багатьма сторінками минулого краю, однак найбільше захоплення у нього викликала археологія. Згодом він закінчив аспірантуру і розпочав роботу в столиці.

У 1960-х рр. у музей прийшли Маргарита Гецевич і Тамара Федорук. Усе своє подальше трудове життя вони провели в цій науково-дослідній установі. М. Гецевич займалась літературною діяльністю, формувала експозицію зали Юліуша Словацького, працювала з польськими колегами, робила переклади творів польського поета, готувала до друку збірки його творів.

Т. Федорук працювала завідувачем фондів. Її діяльність була пов'язана із зберіганням експонатів, укомплектуванням фондів новими надходженнями, їх популяризацією, підготовкою виставок із фондів музею, прийомом нових колекцій.

У 70-х роках ХХ ст. в музеї почала працювати Тамара Сеніна. Вона займалась історією Кременця другої половини ХХ ст., зокрема залом Великої вітчизняної війни. У 1980-х рр. Т. Сеніна почала готувати експозицію зали сучасного періоду. Завдяки її старанням у музеї з'явився новий зал. А на початку 1990-х рр. Тамара Григорівна перейшла у літературний відділ, де поринула у вивчення життя і творчості Ю. Словацького. Коли в другій половині 1990-х рр. постало питання про створення самостійного музею Ю. Словацького, Тамара Сеніна почала готувати відповідну документацію, а згодом працювала над експозицією нового музею, директором якого вона стала з моменту його відкриття у 2004 році.

«Легендою» кременецького краєзнавства став Гаврило Чернихівський, який віддав музейній справі майже 40 років життя. За цей час він відкрив величезну кількість імен тих людей, які жили і творили в рідному краї, побував у багатьох містах України, а також за кордоном, збираючи відомості про вихідців з Кременеччини, зібрав та систематизував їх творчість. Багато років дослідник провів у бібліотеках, архівах, брав участь у наукових конференціях. Результатом активної роботи стало створення ним понад 10 музеїв, великої кількості світлиць, музейних кімнат. Г. Чернихівський опублікував 88 праць про Михайла Драгоманова, став автором і співавтором 18 книг, 6 монографій, кіль-

кох збірок поезій, бібліографічних покажчиків, близько 500 статей до енциклопедичних видань України, буклетів про Кременець, редагував видання інших авторів.

З 1990-х рр. у музеї працює Володимир Собчук. Його вивчення середньовічної історії та знання історії рідного краю стало основою для написання та захисту кандидатської дисертації. В. Собчук кілька разів проходив наукове стажування в Польщі, де вивчав матеріали бібліотек та архівів. Учений активно займається вивченням українсько-польських стосунків, дослідженням генеалогії відомих шляхетських родів, працює в архівах, бібліотеках, бере участь у наукових конференціях і симпозіумах. Лише за кілька останніх років ним було організовано і проведено низку наукових конференцій, присвячених історії Кременця та Волині. Результатом стало видання трьох і підготовка четвертої збірки наукових матеріалів, за редакцією В. Собчука. Крім того, вчений добре знаний у наукових колах України, Польщі, Росії та Білорусі, є автором численних статей, буклетів, брошур.

У бібліотеці понад 30 років працює Євгенія Чернявська. Вона піклується про зберігання усіх видань, надає допомогу студентам і науковцям, які звертаються за літературою, облікує нові надходження.

Отже, Кременецький краєзнавчий музей за 75 років своєї діяльності зайняв важливе місце в житті міста. Як осередок наукового і культурного життя, він запам'ятовується кількома поколінням кременчан. У ньому працювали люди, які здійснили внесок не лише в регіональну історію, а й самі стали історією краю. Науково-дослідна установа має багато здобутків, напрацювань, досвіду. Але сьогодні приносить не лише інновації в роботу музею, а й чимало проблем, вирішення яких ще попереду.

Список використаних джерел

1. *Mączak F. Muzeum Regionalne w Krzemieńcu // F. Mączak // Życie Krzemienieckie. – 1937. – № 7. – Rok VI. – S. 113–118.*
2. *Zebranie Rady Naukowej Muzeum Ziemi Krzem // Życie Krzemienieckie. – 1937. – № 7. – Rok VI. – S. 129–130.*
3. *Оболончик Н. Музей Кременецької землі // Н. Оболончик // Діалог. – 2001. – № 34. – С. 4.*

4. Фонди Кременецького краєзнавчого музею (далі – Фонди ККМ). – Од. 36. LXXXIII, 10. – Спр. 1062. – 86 арк.

5. Фонди Кременецького краєзнавчого музею (ККМ). – Од. 36. CCXLI. – Спр. 1623. – 90 арк.

Natalia Obolonchuk

THE KREMENETS' LOCAL HISTORY MUSEUM

The activity of Kremenets' Local History Museum from the moment of its establishing and up to present has been analyzed in the article. The information about the museum expositions, stocks and exhibitions activities is presented. In addition the data about the people who worked there in different times is given.

Key words: Kremenets' Local History Museum, exposure, collections, exhibition, historic landmarks, famous people of the land.